

ΦΛΟΡΙΝ ΜΑΡΙΝΕΣΚΟΥ

**ΠΛΑΣΤΕΣ ΦΑΝΑΡΙΩΤΙΚΕΣ ΓΕΝΕΑΛΟΓΙΕΣ
ΜΟΥΡΟΥΖΗ ΚΑΙ ΥΨΗΛΑΝΤΗ**

ΑΝΑΤΥΠΟ

**Απο τον 8ο τόμο του
Δελτίου Εραλδικής και Γενεαλογικής Εταιρίας Ελλάδος**

ΑΘΗΝΑΙ 1991

Πλαστές φαναριώτικες γενεαλογίες Μουρούζη και Υψηλάντη

Υπό Φλορίν Μαρινέσκου

Γιὰ τὸν ἱστορικὸ πὺ ἀσχολεῖται μὲ τὴν γενεαλογία τῶν φαναριώτικων οἰκογενειῶν, τὸ θέμα τῆς ἐξακρίβωσης τῆς περιόδου πὺ ἐμφανίζονται γιὰ πρῶτη φορὰ στὴν κοινωνικο-πολιτικὴ ζωὴ τοῦ τόπου τῆς καταγωγῆς τους ἢ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, εἶναι ταυτόχρονα δελεαστικὸ καὶ δύσκολο. Δελεαστικὸ, στὸ βαθμὸ πὺ καταφέρνει νὰ ἀνακαλύψει τὶς πὺ ἀξιόπιστες πηγές — εἰ δυνατόν ἱστορικὰ ἔγγραφα, πὺ συσχετίζονται μὲ τὸ θέμα. Δύσκολο, μιὰ πὺ σ' αὐτὸ τὸ δρόμο βρίσκει ἀντιμέτωπους κυρίως δύο παράγοντες. Ὁ πρῶτος εἶναι ἡ ἱστορικὴ παράδοση, ἐπηρεασμένη ἢ ἀλλοιωμένη ἀπὸ τὴν λαϊκὴ φαντασία. Οἱ παραδόσεις ἐπιφανῶν οἰκογενειῶν στὰ χρόνια τῆς παρακμῆς τῆς δουλείας περνοῦσαν μὲ εὐλάβεια ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ πατέρα στὸ στόμα τοῦ παιδιοῦ καὶ ἔπειτα τοῦ ἐγγονοῦ. Μὲ τὸ πέρασμα τοῦ χρόνου οἱ πρόγονοι, ἔστω καὶ ἀσήμαντοι, ἔπαιρναν συχνά, στὴ μνήμη τῶν ἀπογόνων, τὸ στεφάνι τῆς διασημότητος καὶ τοῦ θρύλου καὶ γινόντουσαν φημισμένοι πρίγκηπες¹

Ὁ δεῦτερος παράγων εἶναι τὸ πολιτικὸ συμφέρον. Ὑπάρχουν ἀρκετὲς περιπτώσεις πὺ κάποιος συγγραφέας, συνειδητὰ, δημιουργεῖ μιὰ πλαστὴ ἀρχαιότητα γιὰ τὸν ἀρχηγὸ μιᾶς οἰκογένειας, μὲ σκοπὸ νὰ ἐλκύσει τὴν προσοχὴ ἢ —μὲ ἄλλα λόγια— τὶς καλὲς χειρονομίες, γιὰ τὸν ἑαυτὸ του ἢ γιὰ τὸν φορέα πὺ ἀντιπροσωπεύει, τοῦ τότε ἢ τοῦ δεῖνα ἀπογόνου, πὺ κατέχει ἕνα ὑψηλὸ ἀξίωμα.

Δημιουργεῖ λοιπὸν ὁ συγγραφέας; ὀρισμένες φορὲς μιὰ γέφυρα, πὺ συνήθως πέφτει μὸλις ὁ ἱστορικὸς ἀνεβαίνει ἐπάνω τῆς ἀναζητῶντας τὴν ἀλήθεια, ἐνώνοντας μὲ γάμο ἕνα ὑπαρκτὸ πρόσωπο, τοῦ ΙΓ' αἰῶνα π.χ., μιὰ κόρη αὐτοκράτορα ἄς ποῦμε, μὲ ἕνα ἀνύπαρκτο ἄντρα πὺ τυχαίνει νὰ ἔχει τὸ ἐπώνυμο πὺ ἐνδιαφέρει ἰδιαίτερα τὸν συγγραφέα. Ἄλλη πιθανότητα εἶναι νὰ προσθέσει δίπλα σ' ἕνα ἐπώνυμο μιᾶς οἰκογένειας ἱστορικὰ ἀποδεδειγμένης ἀπὸ τὸν ΙΑ αἰῶνα γιὰ παράδειγμα ἄλλο ἐπώνυμο πὺ μαρτυρεῖται ἀρκετοῦς

1. Σταύρος Σκοπετιέας. *Οἱ Ὑψηλάνται. Ἡ Τραπεζουντιακὴ Καταγωγὴ του.*, «Ἀρχεῖον Πόντου» 20 (Ἀθήνα 1955), σ. 169.

αἰῶνες ἀργότερα. Καί εἶναι πολὺ ἀμφίβολο ἂν ὑπῆρξε κάποιος φιλόδοξος φαναριώτης στὰ τέλη τοῦ ΙΗ' αἰῶνα π.χ. πού νά ξέρει ἀπό τὴν οἰκογένειά του ὅτι ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς προγόνους του ἦταν ναυτικός ἢ γουναρᾶς τὸν ΙΖ' αἰῶνα καὶ ἀνέβηκε μετὰ σὲ μεγάλα ἀξιώματα λόγω πλοῦτου καὶ συγκυριῶν καὶ νά μὴν ἀφομοιώσει τὴν καινούργια ἀρχαιότητα πού τοῦ προσφέρει —ὄχι ἀνιδιοτελῶς βέβαια— ὁ α' ἢ ὁ β' συγγραφέας²

Χρησιμοποιήσαμε τὴν ἔκφραση «ὀρισμένες φορές» ἐπειδὴ σὲ ἄλλες περιπτώσεις τὴν χαμηλοῦ ἐπιπέδου, τὴν ἀσήμαντη καταγωγή ἐνὸς ὑποψηφίου σὲ μεγάλα ἀξιώματα τὴν ἀποκάλυπταν οἱ ἀντίπαλοί του³

Ἄς πάρουμε τώρα δύο παραδείγματα ἐνδεικτικὰ γιὰ τὸν τρόπο μὲ τὸν ὁποῖο τὸ πολιτικὸ συμφέρον ἀλλοιοῦνε τὴν ἱστορικὴ ἀλήθεια. Πρόκειται γιὰ τὶς οἰκογένειες Μουρούζη καὶ Ὑψηλάντη, καὶ οἱ δύο ἀπὸ τὸν Πόντο, μὲ δεσμοὺς συγγένειας μεταξὺ τους. Ὑπάρχουν μεταξὺ τῶν δύο παραδειγμάτων ὀρισμένες ὁμοιότητες: 1 Ἐκεῖνος πού δημιουργεῖ γιὰ πρώτη φορά τὸ θέμα

2. Ὑπάρχει καὶ ἓνας τρίτος παράγων πού δυσκολεύει τὸν ἐρευνητὴ. Πρόκειται γιὰ ὀρισμένα ἄτομα, λιγότερο ἢ περισσότερο τυχοδιωκτικά, οἱ ὁποῖοι δημιουργοῦν ἐντελῶς πλασματικὰ τίτλους εὐγενείας. Κλασσικὴ περίπτωση ἓνας Ροντόλφος Καντακουζηνός, τοῦ ὁποῦοι δὲν τοῦ εἶναι ἀρκετὸ ἓνας πατέρας ἡγεμόνας τῆς Βλαχίας (Στέφανος, 1714-1715), ἓνας παπρὸς, κορυφαία μορφή τῆς ρουμανικῆς λογοποιΐας (Κωνσταντῖνος, στόλνικος τῆς Βλαχίας), οὔτε ἡ πραγματικὴ του καταγωγή ἀπὸ βυζαντινοὺς αὐτοκράτορες, ἀλλὰ μὲ τὴν πλαστογράφηση —τὴν 1 Φεβρουαρίου 1735— ἐνὸς αὐτοκρατορικοῦ διπλώματος ἰδιοποιεῖται τὸν κληρονομικὸ τίτλο τοῦ Μεγάλου Μαέστρου τοῦ Τάγματος τῶν Κωνσταντίνων.

Στὰ διπλώματα ἐξευγένισης πού ἐξέδιδε, εἶχε ἓνα τίτλο πομπώδη καὶ ἀπίθανο: «Ἐμεῖς ὁ Πρίγκηπας Ἰωάννης Ροντόλφος Καντακουζηνός, Ἄγγελος, Φλάβιος, Κομνηνός, ἀπόγονος τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Μέγα, τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως Ἰωάννου ΣΤ' Καντακουζηνοῦ, διάδοχος τῆς Ἀνατολικῆς Αὐτοκρατορίας, δούκας τῆς Βλαχίας, Μολδαβίας καὶ Βεσσαραβίας, δέσποτας τῆς Πελοποννήσου, πρίγκηπας τῆς Θεσσαλίας, Μακεδονίας, κόμης τῆς Ἐπιδαύρου, Κορινθίας καὶ Οὐγγαρίας, μαρκήσιος στὸν Ἰλφοβ, Ρωμανάτσι, Τέλεορμαν, Σουτσεάβα, Γαλάτσι, Ἰάλομιτζα, Πράχοβι καὶ Δίμποβιτζα, ἡγεμόνας τοῦ Ὀλτ καὶ Μεχεδίντζι, ὀσποδάρος στὸ Χοτίν καὶ Γιούργεβο καθὼς καὶ τῶν ἀλατορυχείων τοῦ Τελέγκα καὶ τῶν δύο ὄχθων τοῦ Δουνάβεως, βαρῶνος τοῦ Μοχιλάου, Ζανόαγκα, Αφουμάτζι καὶ τῶν δύο κτημάτων Φιλιπέστι καὶ ἄλλων κυριωτῶν τῶν Καντακουζηνῶν στὴν Οὐκρανία καὶ Ἀρντεάλ» — βλ. Corneliu Dima-Dragan, Livia Bacâr, *Constantin Cantacuzino stolnicul*, Βουκουρέστι 1970, σσ. 7, σημ. 1 καὶ 8.

3. Ὅπως εἶναι γνωστὸ, ὁ ἐκάστοτε Σουλτάνος ζητοῦσε —πρὶν ἀνεβάσει κάποιον Ἕλληνα στὸ ἀξίωμα τοῦ δραγουμάνου τοῦ Στόλου ἢ τοῦ μέγα δραγουμάνου— πληροφορίες γιὰ τὴν κοινωνικὴ του θέση. Βλ. λόγου χάρι στὸν Ἄ θ α ν ἄ σ ι ο Κ ο μ ν η ν ὁ Ὑ ψ η λ ἄ ν τ η, «Ἐκκλησιαστικῶν καὶ Πολιτικῶν τῶν εἰς Δώδεκα Βιβλίων Η', Θ' καὶ Γ', ἤτοι τὰ μετὰ τὴν Ἀλωσιν (1453-1784)». Κωνσταντινούπολη 1870, σ. 405, τὶς πληροφορίες πού στέλνει τὸ 1765 ὁ Νικόλαος Σούτσος στὸν Σουλτάνο Μουσταφά Γ' (1757-1774) ἀναφορικῶς μὲ τὴν ταπεινὴ κοινωνικὴ θέση τοῦ ποστέλνικου Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντη, τοῦ ποστέλνικου Κωνσταντίνου Μουρούζη, τοῦ σπαθάρη Ἰακώβου Ρίζου.

τῆς ἀρχαιότητάς τους εἶναι ὁ Παρθένιος Μεταξόπουλος. 2. Προωθοῦνται ἀνύπαρκτα πρόσωπα. 3. Μερικοὶ συγγραφεῖς βασίζονται στὰ κείμενά τους, γιὰ νὰ ἀποδείξουν τὴν ὑπαρξὴ ἑνὸς προσώπου, σὲ ἐπιγραφὲς ἐπάνω σὲ παλαιοῦς ναοὺς· μόνο εἶτε τὸ περιεχόμενό τους εἶναι στὴν οὐσία διαφορετικὸ ἀπ' ὅτι ἀναφέρεται στὰ κείμενα, εἶτε οἱ παλαιὲς ἐπιγραφὲς σκεπάσθησαν καὶ δὲν μποροῦμε νὰ τὶς συγκρίνουμε μὲ τὰ κείμενα.

Οἱ Μουρούζηδες κατάγονται ἀπὸ τὸ χωριὸ «*Tò Μουρουζάντων*»⁴ ἢ «*Μουρουζάντην*»⁵ ἢ «*Ponte Moruzandaw*»⁶ ἢ «*Muruz*»⁷ ἢ «*Mirisando*»⁸, ἢ —σήμερα— στὰ Τουρκικὰ «*Muruzlî*»⁹

Ἐμφανίζονται δύο κλάδοι τῆς κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα. Ἕνας, γύρω στὰ 1610 καὶ ἄλλος στὰ 1660-1665. Τὰ μέλη τοῦ δεύτερου κλάδου ποὺ φεύγουν ἀπὸ τὴν Τραπεζοῦντα καὶ ἐγκαθίστανται στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀποκτοῦν σιγά-σιγὰ τέτοια δύναμη καὶ τέτοια ἐμπιστοσύνη στὰ μάτια τῶν Τούρκων ὥστε παίρνουν στὰ χέρια τους πολὺ συχνὰ τὰ πιὸ σημαντικὰ ἀξιώματα, δηλαδὴ ἐκεῖνο τοῦ Δραγουμάνου τοῦ Στόλου, τοῦ Μέγα Δραγουμάνου καὶ τοῦ ἡγεμόνα τῆς Μολδαβίας καὶ τῆς Βλαχίας.

Τὸ θέμα τῆς ἀρχαιότητάς τους τίθεται γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1775, ὅταν ὁ ἀρχιμανδρίτης Παρθένιος Μεταξόπουλος, θέλοντας νὰ ἐξασφαλίσῃ κάποιες δωρεὰς τοῦ ἡγεμόνα Ἀλέξανδρου Ὑψηλάντη γιὰ τὴν μονὴ του, τὴν Παναγία τοῦ Σουμελαῖ, γράφει, στὸ ἔργο του «Ἱστορικὸν τῆς πόλεως Τραπεζοῦντας καὶ τῶν βασιλέων αὐτῆς»¹⁰ ἀναφορικὰ μὲ τοὺς Μουρούζηδες, συγγενεῖς τῶν Ὑψηλάντηδων, ὅπως προαναφέρθηκε, γιὰ τὴν ὑπαρξὴ ἑνὸς Ἰωάννη Μουρούζη κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα. Συγκεκριμένα, γράφει γιὰ τὸν Ἀλέξιο τὸν Γ' τὸν Κομνηνὸ: «ἡ δὲ θυγάτηρ αὐτοῦ Ἄννα συζεύγνυται Ἰωάννη Πρωτοβεστιαρίῳ τῷ

4. Σάββας Ἰωαννίδης, «Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος καὶ τῆς περὶ ταύτην χώρας, ὡς καὶ τῆς περὶ τῆς ἐνταῦθα ἑλληνικῆς γλώσσης», Κωνσταντινούπολη 1870, σ. 251

5. Περικλῆς Τριανταφυλλίδης, «Ἡ ἐν Πόντῳ ἑλληνικὴ φυλὴ, ἥτοι τὰ Ποντικὰ, ἢ προσετέθησαν καὶ λόγοι τινες, ἐν Τραπεζοῦντι ἐκφωνηθέντες», Ἀθήνα 1886, σ. 99.

6. I. C. Filitti, «*Archiva G.Gr. Cantacuzino*», Βουκουρέστι 1919, σσ. 278-279.

7. Ἐπαμεινώνδης Σταματιάδης, «*Βιογραφίαι τῶν Ἑλλήνων μεγάλων διερχομένων*», τόμος ΣΤ', Ἀθήνα 1865, σ. 142.

8. Richard Kiepert, «Karte von Kleinasien»; Masstab 1: 140000 in 24 Blatt, Berlin 1904, B VI.

9. Antony Bryer, David Winfield, *The Byzantine Monuments and Topography of the Pontos*, I, Washington 1985, p. 314.

10. Παρθένιος Μεταξόπουλος, «Ἱστορικὸν τῆς πόλεως Τραπεζοῦντας καὶ τῶν βασιλέων αὐτῆς, στό: «Ἡ θεῖα καὶ ἱερὰ ἀκολουθία τῶν Ὁσίων καὶ Θεοφόρων Πατέρων ἡμῶν Βαρνάβα καὶ Σωφρονίου τῶν ἐξ Ἀθηνῶν», Λειψία 1775, σσ. 55-69.

λεγομένω Μουρούζω»¹¹ Ἡ φράση του βασιζόταν ἐκτὸς ἀπὸ μία παράδοση σύμφωνα με τὴν ὁποία οἱ Μουρούζηδες ἐγκαταστάθηκαν στὴ Τραπεζοῦντα μετὰ τὸ 1204, χρονιὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς Αὐτοκρατορίας τῆς Τραπεζοῦντας ἀπὸ τοὺς Μεγάλους Κομνηνοὺς, καὶ σὲ δύο πηγές —στὸν Ἀθανάσιο Δαιμονοκαταλίτη πὺ ἐξήσε πιθανότατα στὸν Θ' αἰώνα¹² καὶ στὸν Νικόδημο Κολχίδη πὺ μεταφέρει τὸν πρῶτο τὸ 1600; καὶ οἱ δύο ἀσχολήθηκαν με τὴν ἱστορία τῆς μονῆς.¹³

Ἀκόμα καὶ ἂν ὑποθέσωμε ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ κείμενο τοῦ Ἀθανασίου ἀλλὰ γιὰ σημειώσεις ἐκτὸς κειμένου κάποιου μεταγενέστερου συγγραφέα, ἡ πληροφορία τοῦ Μεταξόπουλου δὲν ἐπαληθεύτηκε. Στὴν πραγματικότητα ὁ Ἰωάννης Μουρούζης δὲν ὑπῆρξε ποτέ, ἐνῶ ἡ Ἄννα ἡ Κομνηνὴ παντρεύτηκε τὸν Παγκράτιο ἢ τὸν Βαγρατ τὸν Ἰβηρ βασιλιὰ τῆς Γεωργίας μεταξὺ 1360-1395¹⁴ Ὁ Πόντιος ἱστοριογράφος, Σάββας Ἰωαννίδης ἀντιλαμβάνομενος ἴσως τὴ δυσκολία τῆς ἐξακρίβωσης τῶν λεγομένων τοῦ Μεταξόπουλου, τὰ ἐξομαλύνει, γράφοντας ὅτι ἡ Ἄννα παντρεύτηκε ἴσως χῆρα τὸν Ἰωάννη Μουρούζη¹⁵ καὶ ἐπικαλεῖται τὴν ἐπιγραφή σχετικὰ με τὴν ἀνάγερση τοῦ Ναοῦ τοῦ Ἁγίου Φιλίππου στὴν Τραπεζοῦντα στὸ χωρὸ πὺ τὸ 1870 ὑπῆρχε τὸ Ἑλληνικὸ Νεκροταφεῖο καὶ πὺ λέει, σύμφωνα μὲ αὐτὸ ὅτι ὁ κτίτωρ τοῦ Ναοῦ ἦταν ἡ Ἄννα, ἡ κόρη τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Γ' Κομνηνοῦ καὶ σύζυγος τοῦ Ἰωάννη Μουρούζη Μόνο πὺ ἡ ἐπιγραφή λέει ὅτι τὸ ἔκτισε κόρη τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ καὶ καθόλου δὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ Μουρούζη:

«Στὴν μέσην στέκεται ναός, ὁ Φίλιππος ὁ μέγας

Βασιλοπούλα τῶκτησε, θυγάτηρ Ἀλεξίου

Ἡ τοῦ Μεγάλου Κομνηνοῦ καὶ τοῦ πιστοῦ καὶ θείου»¹⁶

11 Ὁ.π., σ. 62.

12. Βλ. Α. Παπαδόπουλος Κεραμεύς, *Αθανάσιος ὁ Δαιμονοκαταλίτης*, «Vizantijskij Vremennik» 12, St. Petersburg 1906, σσ. 139-140 καὶ Σκοπετέας, ὁ.π. σ. 196.

13. Γιὰ τὴν ἱστορία τῆς μονῆς βλ. κυρίως Ὁδυσσεὺς Λαμπιδῆς, «Ὁ βίος τῶν ὁσίων ἰδρυτῶν τῆς μονῆς Σουμελά κατὰ τὸν Νεόφυτον Κανσοκαλυβίτην, Ἀρχιεὸν Πόντου» 40 (1985), σσ. 280-292; τοῦ ἰδίου, *Die von Akakios Sabbaites erdichtete biographie der Gründer des Klosters Panajia Soumela*, «Analecta Bollandiana» (Bruxelles) 104, 1986), σσ. 127-129.

14. Γιὰ τὸν γάμο τους βλ. Μιχαήλ Πανάρετος, *Περὶ τῶν Μεγάλων Κομνηνῶν (Χρονικόν)*, ἐκδ. Ὁδυσσεὺς Λαμπιδῆς, Αθήνα 1958 («Ποντιακαὶ Ἔρευναί, ἀρ. 2), σσ. 72, 76, 80.

15. Ἰωαννίδης, ὁ.π., σ. 238.

16. Βλ. Σκοπετέας, ὁ.π., σ. 197 ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

Μιά άλλη προσπάθεια για να αποδειχθεί ή ύπαρξη ενός Μουρούζη κατά το ΙΕ' αὐτὴ τὴ φορά αἰώνα, κάνει ὁ Ρίζος-Ραγκαβῆς, γράφοντας στὸ γνωστὸ του *Livre d'or* ὅτι τὸ 1461 ἡ Μαρία ἡ Κομνηνὴ, κόρη τοῦ Δαβίδ, τοῦ τελευταίου αὐτοκράτορα τῆς Τραπεζοῦντας, παντρεύτηκε ἕνα πρωτοβεστιάριο Μουρούζη¹⁷. Μόνον ποὺ οὔτε αὐτὸ ἀληθεύει. Οὔτε ὁ πρωτοβεστιάριος ὑπῆρξε, ἀλλὰ οὔτε ἡ Μαρία. Ὁ Δαβίδ ὁ Κομνηνὸς εἶχε τρία ἀγόρια — τὸν Βασίλη, τὸν Μανουὴλ καὶ τὸν Γεώργιο, καὶ δύο κόρες — μία μὲ ἀγνωστο γιὰ μᾶς ὄνομα—, ποὺ παντρεύτηκε τὸν Dadian Mamias ἀπὸ τὸ Gurie, ἕνα πριγκηπάτο τῆς Γεωργίας, καὶ τὴν Ἄννα, μὲ μία ταραγμένη συναισθηματικὴ ζωὴ, στὴν ὁποία ὅμως δὲν εἶχε ἀναμιχθεῖ ὁ Ἰωάννης¹⁸.

Ὁ Μεταξόπουλος λοιπόν, γιὰ τὸν λόγο ποὺ προαναφέραμε, καθὼς καὶ ἄλλοι μετὰ ἀπ' αὐτόν, δημιουργοῦν μιὰ πλαστὴ ἀρχαιότητα γιὰ τοὺς Μουρούζηδες. Οἱ ἴδιοι τὴν ἀφομοιώνουν στὸ σημεῖο ποὺ ἀκόμα καὶ ἕνας Κωνσταντῖνος, περισσότερο τυχοδιώκτης παρὰ ἐπαναστάτης, βρισκόμενος στὰ μέσα τοῦ ΙΘ' αἰώνα στὴν Ὀδησσό, ντυμένος μὲ ἰσπανικὸ κουστουμὶ, ἐνεθάρρυνε τοὺς περστικoὺς, ἀπὸ τὸ μπαλκόνι τοῦ ξενοδοχείου London, νὰ τὸν θαυμάσουν ὡς ἀπόγονο τῶν τελευταίων Κομνηνῶν αὐτοκρατόρων¹⁹.

Ἔχουμε τὴν πεποίθηση ὅτι ἡ ἀφομοίωση ἀπὸ τοὺς Μουρούζηδες τῆς πλαστῆς τους ἀρχαιότητος συσχετίζεται καὶ μὲ κάποια κρυφὰ Βυζαντινὰ ὄνειρα, δηλαδὴ τόσο μὲ τὸ νὰ ἀποδέχονται καὶ νὰ διαφημίζουν ὅτι εἶναι ἀπόγονοι τῶν Τραπεζοῦντιων Κομνηνῶν, ὅσο καὶ μὲ τὸ νὰ βοηθήσουν—αὐτὴ τὴ στιγμή ξέρουμε μόνον μιὰ χειρονομία—²⁰ τὴ Παναγία τοῦ Σουμελά, ἕνα σύμβολο τῆς αὐτοκρατορικῆς ἐξουσίας στὴ Μικρὰ Ἀσία²¹.

17. E. Rizo Rangabe, *Livre d'or de la noblesse phanariote en Grèce, en Roumanie, en Russie et en Turquie*, β' ἔκδ., Athènes 1904, σ. 151.

18. Λεπτομέρειες στὸν Κωνσταντῖνο Βαρζό, *Ἡ μοῖρα τῶν τελευταίων Μεγάλων Κομνηνῶν τῆς Τραπεζοῦντας*, «Βυζαντινά» 12 (Θεσσαλονίκη 1983), σσ. 273-289.

19. Gheorghe Bevizonii, *Printul Constantin Moruzi*. Extras din «Revista istorica», Βουκουρέστι 1, 4 καὶ 6 (1940).

20. Πρόκειται γιὰ τὴν ἀύξηση τοῦ ποσοῦ —ἀπὸ ἑκατὸν πενήντα σὲ διακόσια λέι ἐτησίως— ποὺ ἀποφάσισε τὸ 1793 ὁ Ἀλέξανδρος Μουρούζης, ἡγεμόνας τότε τῆς Βλαχίας, νὰ προσφέρει στὸ σχολεῖο ποὺ λειτουργοῦσε στὴ μονὴ —βλ. Ariadna Camariano Ciogan, *Aides pécuniaires fournies par les pays roumains aux Écoles Grecques*, (II), «Revue des Études Sud-Est européennes» 1 (Βουκ. 1980), σ. 80.

21. Γι' αὐτὰ τὰ κρυφὰ ὄνειρα, τὴν αὐτοκρατορικὴν ἰδέαν τῶν ἡγεμόνων τῆς Μολδαβίας καὶ τῆς Βλαχίας, βλ. κυρίως Dumitru Nastase, *L'héritage impérial byzantin dans l'art et l'histoire des pays roumains*, Milan 1976; τοῦ ἰδίου, *L'aigle bicéphale dissimulé dans les armoiries des pays roumains Vers une crypto-héraldique*, στὸ «Da Roma alla terza Roma Seminario 1981 Roma Constantinopoli Mosca», σσ. 357-374; Andrei Pippidi, *Traditia politica bizantina in tarile române in secolele XVI XVIII*, Βουκουρέστι 1983.

Τὸ δεύτερο παράδειγμα τώρα, είναι τῆς οἰκογένειας Ὑψηλάντη. Τὸ θέμα εἶναι πότε ἐμφανίζονται γιὰ πρώτη φορά στὴν δημόσια ζωὴ τῆς Τραπεζοῦντας —ἀπ' ὅπου πιθανότατα κατάγονται²². Εἶναι γενικά γνωστοὶ ἀπὸ τὸν ΙΖ' αἰώνα. Ἀναλαμβάνει νὰ μᾶς φωτίσει, ἐμφανίζοντάς τους πρὸς ἀρχαίους ἀπὸ τὴν πραγματικότητα, ὁ ἴδιος ὁ Παρθένιος Μεταξόπουλος. Στὸ ἴδιο βιβλίον πού ἀναφέραμε πρὸ πάνω γράφει τὰ ἐξῆς γιὰ τὴν κόρη τοῦ Μανουὴλ Κομνηνοῦ «*Ἡ δὲ θυγάτηρ αὐτοῦ Εὐδοκία συζεύγνυται Κωνσταντῖνο τῷ Ξιφιλίνῳ καὶ Ὑψηλάντη, ἐπονομαζομένῳ Μεγάλῳ Λομέστιχῳ*»²³. Τὰ ὀνόματά τους ὁμοῦς δὲν μνημονεύονται ἀπὸ ἀξιόπιστες πηγές. Ξιφιλῖνοι ὑπῆρξαν ἀπὸ τὸν ΙΑ αἰώνα²⁴ —καὶ ἐδῶ ποντάρει ὁ Μεταξόπουλος— μόνο πρὸς αὐτὸς ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μέγας δομέστιχος, ὁ σεβαστοκράτορας μάλιστα, πρὸς λέει ὁ Φιλιμόνος, δὲν ἀναφέρεται ἀπὸ ἀξιόπιστους συγγραφεῖς²⁵.

Ἄλλὰ οὔτε ἡ Εὐδοκία, κόρη τοῦ Μανουὴλ τοῦ Κομνηνοῦ ὑπῆρξε. Ἱστορικά ἀποδεδειγμένη εἶναι ἄλλη Εὐδοκία, κόρη τοῦ Ἀλεξίου τοῦ Γ' καὶ ἀδελφή τοῦ Μανουὴλ, πρὸς παντρεύτηκε δύο φορές²⁶.

Πρὸς συγκεκριμένη ἐκδοχὴ γιὰ τὸν Ξιφιλῖνο-Ὑψηλάντη μᾶς παρουσιάζει ὁ Νεόφυτος Κασσοκαλυβίτης, πρὸς γράφει. «*μέχρι τῆς σήμερον περὶ τὴν Τραπεζοῦντα καὶ ἐν ἄλλοις τόποις εὐρίσκονται καὶ ὀνομάζονται Ξιφιλῖνται, τινὲς δὲ καὶ Ὑψηλάνται, ἐκ τοῦ Κωνσταντίνου Ξιφιλίνου τοῦ Ὑψηλάντη μεγάλου Δομεστίχου καὶ γαμβροῦ τοῦ Αυτοκράτορος Ἐμμανουὴλ, βασιλέως Τραπεζοῦντος, περὶ τὸ 1390 ἔτος ἀπὸ Χριστοῦ*»²⁷.

Ὁ Μανουὴλ, γεννημένος τὸ 1364, παντρεύτηκε γιὰ πολιτικούς λόγους σὲ ἡλικία 12,5 χρονῶν τὴν Εὐδοκία Κουλκάνχατ ἐξ Ἰβήρων καὶ ὁ πρῶτος τοῦ υἱὸς γεννήθηκε στὶς 19 Ἰουνίου τοῦ 1382²⁸. Δὲν ἔχουμε πηγὴ γιὰ κόρη τοῦ Μανουὴλ, ἡ ὁποία ἐξὶ χρονῶν νὰ ἦταν ἤδη σύζυγος τοῦ Κωνσταντίνου τοῦ Ξιφιλίνου, ἑνὸς μᾶλλον ἀνύπαρκτου προσώπου.

Ἄκόμα πρὸς ἀπίθανη εἶναι ἡ ἐκδοχὴ τοῦ Ἀθανασίου Κομνηνοῦ Ὑψη-

22. Γιὰ τὴν καταγωγή τους βλ. Σκοπετέας, ὀ.π. σσ. 153-155.

23. Μεταξόπουλος, ὀ.π. σ. 62.

24. Σκοπετέας, ὀ.π., σσ. 161-169.

25. Λεπτομέρεστερα ὀ.π., σσ. 169-187.

26. Πρῶτη φορά παντρεύτηκε τὸ 1376 τὸν Γεωργιόμο ἐμίρη τῆς Λιμνίας, Τατλιαντῖνη καὶ ἔγινα χήρα τὸ 1386. Μεταξὺ 1385-1391 χρονολογεῖται ὁ δεύτερος γάμος της, μὲ τὸν αὐτοκράτορα Ἰωάννη Ε' τῆς Κωνσταντινουπόλεως, πρὸς ἔληξε νωρὶς —λόγω τοῦ θανάτου τοῦ ἀνδρα της— *Bryer Winfield*, ὀ.π., σ. 129. Π3). Ἀποδελτίωση Πανάρετου στὸ πρόγραμμα «Τράπεζα Πληροφοριῶν Βυζαντινῆς Ἱστορίας (Βυζαντινὴ Χρονογραφία)», τοῦ Κ.Β.Ε. / Ε.Ι.Ε.

28. Βλ. τίς παρατηρήσεις τοῦ Σπ. Λάμφορου στὴ παλαιὰ ἐκδοχὴ τοῦ Πανάρετου στὸ ΝΕ 4 (1907), σσ. 285-291.

λάντη ὁ ὁποῖος ἀναφέρει ὅτι: «*βασιλεύσας Τραπεζοῦντος ὁ Ἐμμανουὴλ Κομνηνός, ὁ υἱὸς τοῦ βασιλέως Ἀλεξίου τοῦ Κομνηνοῦ, συνέξευξε τὴν θυγατέρα αὐτοῦ Εὐδοκίαν τῷ μεγάλῳ Δομεστικῷ Κωνσταντίνῳ τῷ Ὑψηλάντῳ*»²⁹ Γιὰ νὰ ὑποστηρίξει, αὐτὴν τὴν ἐκδοχὴ ὁ Ὑψηλάντης βασιζέται σὲ περισσότερες πηγές πού εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐπιβεβαιωθοῦν. Ἡ μία εἶναι τοῦ χρονολογίου Ἰωάννη Ζωναρᾶ, ὁ ὁποῖος ὅμως στὸ ἔργο του *Ἐπιτομὴ ἱστοριῶν* σταματᾷ τὴν περιγραφὴ τῶν γεγονότων τὸ 1118, τὴ χρονιὰ τοῦ θανάτου τοῦ Ἀλεξίου Α Κομνηνοῦ καὶ παρουσιάζει μόνο τοὺς Ξιφιλίνους τοῦ ΙΑ αἰῶνα. Οἷτε οἱ παραπομπές στὸν γνωστὸ μας Μεταξόπουλο ἢ στὸν Νεκτάριο, πατριάρχη Ἱεροσολύμων ἀληθεύουν.

Γίνεται εὐκόλα κατανοητὴ ἡ προσπάθεια τοῦ Κομνηνοῦ -Ὑψηλάντη νὰ ἀποδείξει τὴ συγγένεια Ξιφιλίνου -Ὑψηλάντη καὶ τὴν εὐγένεια τῆς καταγωγῆς του ἐφ' ὅσον ἐπεδίωκε τὸ ἀξίωμα τῆς μεγάλης διερμηνείας ἀπὸ τὸν Γρηγόριο Ἀλεξ. Γκίκα³⁰, προσπάθεια πού δὲν πέτυχε.

Ὁ τελευταῖος ἱστορικὸς πού ἀναφέρουμε, καὶ πού συνδέει τὰ δύο ἐπώνυμα εἶναι ὁ Παῦλος Καρολίδης ὁ ὁποῖος ὑποστηρίζει³¹ ὅτι «ὁ μέγας Δομεστικός τοῦ ΙΔ αἰῶνος Κωνσταντῖνος Ξιφιλίνος Ὑψηλάντης εἶναι ὁ μόνος γνωστὸς Ὑψηλάντης τοῦ αἰῶνος τούτου» καὶ ὅτι ὁ ναὸς τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου στὴ Τραπεζοῦντα χτίστηκε ἀπὸ τὴν Εὐδοκία, κόρη τοῦ Μανουὴλ τοῦ Γ' καὶ σύζυγο τοῦ Κωνσταντίνου Ξιφιλίνου -Ὑψηλάντη, βασιζόμενος σὲ κάποια εἰκόνα τῆς κτίτορος πού σωζόταν ἐκεῖ μέχρι τὸ 1836, ὅταν ἔγινε μία ἐπισκευὴ καὶ σκεπᾶσθηκε. Μόνο πού κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς πού κατέγραψαν ἐπιγραφές ἐκκλησιῶν τῆς Τραπεζοῦντας δὲν μνημονεῦει μία ἐπιγραφὴ μὲ τέτοιο περιεχόμενο, οὔτε κὰν τὴν εἰκόνα.

Αὐτὴ τὴ στιγμή δὲν μπορούμε νὰ παραδεχθοῦμε τὴν ὑπαρξὴ πλασμάτων, ὅπως ὁ Ἰωάννης Μουρούζης ἢ ὁ Κωνσταντῖνος Ξιφιλίνος -Ὑψηλάντης. Φυσικὰ, ἐὰν βρεθοῦν στοιχεῖα τεκμηριωμένα γιὰ τὴν ὑπαρξὴ τους, θὰ τὰ λάβουμε ἀμέσως ὑπόψη μας. Μέχρι τότε ἐπιμένουμε στὸ παρὸν συμπέρασμα αὐτοῦ τοῦ κειμένου.

29. Ἀθ. Κομνηνός Ὑψηλάντης, ὁ.π., σ. 10.

30. Σκοπετέας, ὁ.π., σ. 175.

31. Παῦλος Καρολίδης, *Ἱστορία τῆς Ἑλλάδος*, Ἀθήνα 1925, σ. 634.

SOMMAIRE**Fausser généalogies des familles phanariotes Mourouzi et Ypsilanti
par Florin Marinescu**

L'article présente les facteurs qui déterminent la confection des fausses généalogies, à savoir la tradition populaire et, par ailleurs, l'intérêt — personnel, de famille, ou politique— de leurs auteurs ou inspirateurs, se fondant sur des sources qui ne résistent à la moindre analyse sérieuse.

Par la suite, on présente les conditions concrètes dans laquelle ces deux facteurs ont conduit à la confection de généalogies beaucoup plus anciennes et illustres qu'en réalité, dans les cas de deux familles originaires de Trébizonde, les Mourouzi et les Ypsilanti.

